

NOTALASTIRIW SABAĞINAN JAZIP ALINGAN QOSIQLAR

Jumamuratova Aysaule

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali
Muzıka kórkem óneri fakulteti “Muzıkatanıw” bólimi 3- kurs student.

Kamalova Gúlmariyam

Ilimiy basshı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15705148>

Annotaciya. Bul maqalada qaraqalpaq xalıq qosıqları hám olarğa bolğan itibar sóz etiledi. Jánede bul qosıqlardıń házirgi kúndegi áhmiyeti, olardıń sapasın joytpağan halda notağa túsiriliwi hám rawajlandırılıwı, qosıqtı jazıp alıp, oğan klavirdiń jazılıwı, paydalanılğan akkordlar hám forması talıqlanıp ótilgen.

Tayanış sózler: muzıka, kórkem óner, qosıq, dástan, estrada, notalastırıw, orkestrlestiriw, fortepiano, melodiya, forma, faktura, garmoniya, lad, ólshem, takt, sekunda, kvarta, kvinta, seksta, koda.

ПЕСНИ, ЗАПИСАННЫЕ С УРОКА НОТАЦИИ

Аннотация. В данной статье рассматриваются каракалпакские народные песни и их значение. Также были проанализированы современное значение этих песен, их сохранение в нотной записи и развитие без потери качества, запись песни и написание на ней клавира, используемые аккорды и форма.

Ключевые слова: музыка, искусство, песня, эпос, эстрада, нотация, оркестровка, фортепиано, мелодия, форма, фактура, гармония, лад, размер, такт, секунда, кварта, квинта, секста, кода.

SONGS RECORDED FROM A MUSIC LESSON

Abstract. This article discusses Karakalpak folk songs and their significance. The current significance of these songs, their preservation in musical notation and development without loss of quality, song recording and keyboard writing, used chords and form were also analyzed.

Keywords: music, art, song, epic, pop, notation, orchestration, piano, melody, form, texture, harmony, mode, measure, rhythm, second, fourth, fifth, sixth, code.

Qaraqalpaq xalqı hár túrli dástúrleri hám muzıka kórkem óneri menen basqa xalıqlardan ajralıp turadı. Sebebi milliy baylıgımız bolğan xalıq dóretiwshiligi ásirler boyı saqlanıp sayqallanıp, bizge shekem jetip kelgen. Bul dástúrlerimizdiń jetip keliwine tiykarınan qosıq súyer xalqımız sebepshi bolğan bolsa, olarğa óziniń talantı menen xalıqtıń jırın jırlap, úrip-ádet dástúrlerimizdi atqarğan qosıq hám dástanlarında sáwlelendirip, ustazdan shákirtke miyras etip qaldırıp, búgingi kúnge shekem jetip keliwine sebepshi bolğan jıraw hám baqsılarımız. Áne usı búgingi kúnde baqsılarımız tárepinen atqarılğan qosıqlardı xalqımız súyip tıńlap, olardı keyingi awladqa shekem umıtılmawı ushın jazıp alınıp, hátteki Estrada jónelisinde de xalıqqa inap etilip atır. Sol orında atap ótiw orınlı Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filiali Kórkem ónertanıw fakulteti oqıtıwshı hám student jasları tárepinen de “Notalastırıw” sabağında xalıq qosıqları notağa túsirilmekte. Bul bolsa xalıq dóretiwshiliginiń saqlanıp qalıwına úlken jol ashadı.

Ózbekstan Mámleketlik Konkervatoriya Nókis filiialınıń studentleri qatarında mende bilim alıp, “Notalastırıw” sabaǵınan ustazımız kompozitor Jamil Charshemov penen birgelikte bir neshe xalıq qosıqların dawıs hám fortepiano ushın qayta islep notaǵa túsirdik. Atap ótetuǵın bolsam “Xoja bala”, “Miyankól”, “Gúlshiraylı”, “Ushrasadı”, “Seni súygen edim student waqta” hám “Qaraqalpaq gózzalıman” qosıqların sabaq barısında notalastırdıq.

Qaraqalpaq xalıq namalarınıń biri Xoja bala naması erte dáwirlerde payda bolıp, Aqımbet baqsınıń ataqlı shákirtleriniń biri bolǵan. Ol Xoja kóli degen jerde dúnyaǵa kelip, sol jerde baqsıshılıq penen shuǵıllanǵan. Qaraqalpaq toy merelerinde dástanlardı, xalıq arasında keń tarqalǵan qosıqlardı atqarıp, xalqınıń jırın jırlap, baqsıshılıq etken. Ásirese Xoja bala tárepinen atqarılǵan “Maǵan ber” qosıǵı, sol dáwirde júdá tanıqlı bolıp, xalıqqa unaǵanlıqtan qosıqtı “Xoja bala naması” dep ataytuǵın bolǵan. Bul namaǵa jazılǵan “Maǵan ber” qosıǵınıń sózi ullı, belgili qaraqalpaq klassik shayırdı Berdaq Ğarǵabay ulına tiyisli.

Oqıtıwshımız benen birgelikte sabaq barısında bul namanıń baqsı atqarǵan variyántın tıńlap, aldı menen melodiyaǵa notaǵa túsirdik hám oǵan qosımsha akkomponiment islep, qosıǵımızdı bayıttıq. Shıǵarma kupletli formada, 4/4 ólsheminde jazılıp, D-dur tonallıǵında berilgen bul nama qaraqalpaq xalqına say bolǵan 7 takt kirisiw menen baslanadı. Kirisiw bolimindegi keyingi 4 takt hár bir kuplet arasında qaytalanadı. Nama akkordlı fakturada jazılǵan bolıp, dinamikalıq belgiler qollanılǵan.

Moderato ♩ = 100

Shıǵarmanıń eń sońǵı koda bólimi A-dur tonallıǵında berilgen. Bul bolsa Xoja bala namasına ózgeshe sán beredi.

Xoja bala namasınan keyin qaraqalpaq xalıq naması, “**Miyan kól**” qosıǵın notalastırdıq.

Ol qaraqalpaq dástanlarınıń biri Alpamıs dástanınan úzindi bolıp, bunda Alpamıstıń súyikli yarı bolǵan Gúlayımnıń qosıǵı lirikalı kóriniste súwretlenedi.

Bul qosıq kupletli formada, do-iyoliy ladında, 4/4 ólsheminde, jay tempte jazılǵan. Nama 3 takt kirisiw menen baslanadı hám ol kuplet aralarında qaytalanadı.

Largo ♩ = 60

Сопрано

Фортепиано

“Miyan kól” qosıǵınıń sulıw, lirikalı xarakterin ashıp beriw ushın 5 takt vakaliz berilgen. Qosıq tiykarǵı bólim, háwij hám juwmaqlawshı bólimnen turadı.

Bul qosıqtan keyin qaraqalpaq qosıqlarına degen qızıǵıwshılıǵımız elede artıp, jánede qaraqalpaq xalqınıń belgili jazıwshısı Sapar Xojaniyazov avtorlıǵında jazılǵan “Súymegenge súyenbe” pyesasındaǵı Tillaxannıń ariyası “Gúlshıraylı” qosıǵı dóretiledi. Onıń muzıkasın qaraqalpaqtıń belgili namageri J.Shamuratov, kompozitor Á.Xalimov penen birgelikte jazadı.

Tillaxannıń ariyası lirikalı xarakterde súwretlengen. Bul qosıqtıda sabaq barısında qayta islep, notalastırdıq.

“Gúl shıraylı” qosıǵı kupletli formada, 6/8 ólsheminde, si-iyoniy ladında jazılǵan bolıp, Tillaxannıń lirikalı obrazın súwretlew ushın asıqpay-jay háreketli tempte shıǵarma dóretilgen.

Nama 5 takt kirisiw menen baslanadı hám bul tema nama dawamında bir neshe márte tákrarlanadı. Qosıq tiykarǵı bólim, háwij hám juwmaqlawshı bólimnen turıp, ekinshi hám tórtinshi kupletleri háwij kórinisinde kelgen.

Andante ♩=70

“Ushrasadı” qosıǵınıń muzıkasın kompozitor A.Saparova hám qosıqtıń tekstin S.Dáwletaliyev jazadı. Bul qosıq lirikalı xarakterde bolıp, eki ashıqtıń bir-birine bolǵan muxabbatı sáwlelengen. Al, kuplettegi mánili sózler menen hám oǵan únles bolǵan melodiya arqalı bir-biri menen baylanısıp, jaǵımlı qosıq payda bolǵan. Qosıqtıń elede melodiyasın bayıtıw ushın, qaraqalpaq milliyligin saqlaǵan halda klavir islep shıǵıldı hám usı jılı bul qosıqtı simfoniyalıq orkestr ushın qayta islendi.

“Ushrasadı” qosıǵı mi-frigiyalıq ladında jazılıp, ózinıń milliyliǵı, shıraylı ırǵaqları menen basqa qosıqlardan ajırılıp turadı. Qosıq 6/8 ólsheminde, moderato tempinde jazılıp, 8 takt kirisiw menen baslanadı. 1-3-kupletler hám 2-4-kupletler bir-birine uqsas bolıp kelgen hám 2-4-kupletler háwijli kóriniste berilgen.

Moderato ♩=100

Shayır Tolıbay Qabulovtıń “Seni súygen edim student waqta” qosıǵına, namager Nurman Musaev muzıka dóretdi. Sabaq barısında bul qosıqtı, ustazımız benen birge esitip, qaraqalpaq milliy koloritin, jaǵımlı melodiyasın saqlaǵan halda, oǵan klavir islep shıǵıldı. Oǵan akkordlı faktura qollanıp, fortepiano hám dawıs ushın maslatırılıp, qayta islendi.

Jánede klassik garmoniyadan ayırmashılıǵı, xalıq ladlarında kóbinese qollanılatuǵın sekundalıq, kvartalıq, kvintalıq hám sekstalıq garmoniyalar paydalanıldı.

Qosıq kupletli formada, allegretto tempinde, 7/8 ólsheminde, sol-minor tonallıǵında jazılǵan bolıp, óziniń milliy tembri, ózgeshe hawijleri menen basqa qosıqlardan ajralıp turadı.

Onıń dúzilisi 5 kupletten ibarat bolıp, qosıq 4 takt kirisiw menen baslanadı. Kirisiwden keyin 1-kuplet penen 3-kupletler hám 2-4-kupletler bir-birine uqsas bolıp kelgen. Eń aqırǵı 5-kupleti hawij bolıp, namanıń dúzilisin elede bayıtqan.

“Qaraqalpaq gózzalıman” namasın Ziywatdin Lepesov, sózin Keńesbay Raxmanov jazǵan. Qosıq qaraqalpaq xalqınıń milliy ladlarınıń biri, si-frigiyalıq ladta jazılǵan. Kópshilik qosıq súyer insanlar onı “Shomanaydıń gózzalıman” atı menen esitken. Sebebi saxnada qosıqshılar tárepinan usı at penen atqarılǵan. Bul lirikalı qosıq tez arada tınlawshılarımız arasında keńnen tanılıp, hámme aytıp júrerliktey qosıq bolıp shıqqan hám házirgi kúnde de xalqımız súyip tınladı. Qosıq tekstinde qaraqalpaq qızlarınıń sulıwlıǵın, mártligin hám iybeliligin shayır qanday jırlaǵan bolsa, kompozitorda dawıs tolqınları arqalı tolıq ashıp bere alǵan.

“Qaraqalpaq gózzalıman qosıǵı” kupletli formada, 5/8 ólsheminde, allegretto tempinde jazılǵan. Melodiyaǵa únlesli garmoniyalı faktura hámde qaraqalpaq xalqınıń milliy koloritin saqlaǵan halda kvarta, kvinta, sekstalı garmoniyalar qollanıldı. Qosıq 9 takt kirisiw menen baslanǵan, 1-3-kupletleri bir-birine uqsas bolıp, 2-4-kupletleri hawijli bolıp kelgen. Bul kupletlerde joqarı kulminaciyaǵa shıǵıp, áste ırǵaq penen tómenge túsedı.

Házirgi kúnde bul qosıq xalıq qosıqları qatarına qosılıp, onı “Shomanaydıń gózzalıman” atı menen Bazargúl Karimova, Urxiya Allaniyazovalar atqarǵan.

Juwmaqlap aytqanda, notalastırıw sabaǵınıń arqasında qaraqalpaq namalarına degen qızıǵıwshılıǵımız artıp, bir tárepten milliy qosıqlarımız benen tanısqań bolsaq, jáne bir tárepten namalardı esitip, olardı notaǵa túsirip hámde dawıs hám fortepiano ushın qayta islewdi úyrendik. Sol menen bir qatarda usı oqıw jılı dawamında “Orkestrlestiriw” sabaǵınan bul qayta islengen namalardı simfoniyalıq orkestrge maslastırıp, qayta isledik.

Sabaq barısında orkestrdegi hár bir ásbaptıń ornın, diyapazonların hám atqarıw texnikaları menen jaqınnan tanısıp, ámelde islep kórgenlikten sabaqqa degen qızıǵıwshılıǵımız elede arttı. Bunday imkaniyatlardı jaratıp bergen Prezidentimizge hám bizlerge jalıqpastan sabaǵımızdı túsindirip, hár birimiz benen jeke shuǵıllanǵan ustazımız kompozitor Jamil Charshemovqa úlken raxmetler aytamız.

Paydalanǵan ádebiyatlar

1. T.Adambaeva “Qaraqalpaq sovet muzıkasınıń tariyxınan” Nókis “Qaraqalpaqstan”-1985
2. Gúlmariyam Kamalova Maxsetdullaevna, Jumamuratova Aysaule Aralbay qızı ROZA QUTEKEEVANÍŇ PEDAGOGIKALÍQ ISKERLIGI //“BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA MUZÍKALÍQ – TEORIYALÍQ PÁNLERDÍŇ TUTQAN ORNÍ HÁM ÁHMIYETI” Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya 15-may 2024-jıl
3. Jumamuratova A. A, Kamalova G.M QARAQALPAQSTANDA AKADEMIYALIQ VOKAL JÓNELISI// “PEDAGOGS” international research journal ISSN: 2181-4027_SJIF: 4.995
4. Jumamuratova A, Kamalova G.M. SAHRA BÚLBÚLI ROZA QUTEKEEVA// ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 2181-3187